

מבוא

בחסד ה' עלינו וברחמיו המרובים, לאחר תפילות ודמעות רבות במשך אלפיים שנות גלות קשות ומרות - השיב אותנו אבינו שבשמים לארץ קודשינו, ולפני כחמישים שנה במלחמת 'ששת הימים' הוסיף ה' ידו עלינו לטובה ובניסים ונפלאות הרחיב ה' את גבולנו, וזכינו לשוב למקום המקדש, ולב כל ישראל נרגש ורתת בשעה שנשמעה הקריאה - 'הר הבית בידינו'. חזרנו אל מקום בית הבחירה, הר המוריה מקום השכינה.

כאשר שבנו להר הבית, שאלות גדולות ניצבו מולנו, האם ישנה משמעות לכך ששבנו להר הבית? האם נדרשת מאתנו פעולה מעשית בשל כך, או שמא מן הראוי להתרחק ממקום הקודש עד ביאת משיח צדקנו? האם מותר היום לעלות להר הבית? האם כיום כאשר בית המקדש חרב ישנן מצוות שמקיימים בעלייה להר הבית?

ידוע כי רבים מן הפוסקים אסרו את העלייה להר הבית, עם זאת יש פוסקים אשר מתירים לעלות להר הבית כהלכה וקוראים לעשות זאת.

הקב"ה באהבתו הגדולה פתח את לבי לעסוק בסוגיה זו, ומצאתי כי יש התייחסות רחבה לשאלה זו בדברי הפוסקים. ב"ה רבים תלמידי החכמים הבקיאים היטב בהלכות כשרות, שבת, טהרת המשפחה וכיוצא בזה, אך סוגיה זו פחות מצויה ושכיחה. על כן אמרתי כי בוודאי מצווה רבה ללקט את דברי הפוסקים אשר עסקו בסוגיה זו, ולהביאם לפני תלמידי חכמים, שיעסקו בסוגיה זו כדרכה של תורה.

והנה מלבד השאלה המעשית שאנו עסוקים בה בחיבור זה, הרי שעצם העיסוק בהלכות ביאת המקדש מצווה רבה יש בו, שהרי בוודאי בא תבוא השעה בה נזכה כולנו כאיש אחד לשוב לחצרות בית ה', וממילא נהיה מחויבים להיות בקיאים בהלכות אלו.

יותר מכך, הלימוד בסוגיות הנוגעות לגאולת ישראל ולבניין המקדש מעיד על ציפייה אמיתית לישועת ישראל, כפי שכתב מרן ר' ישראל מאיר זצ"ל, בעל ה'משנה ברורה' וה'חפץ חיים' (תורה אור פי"ב):

אמרו חז"ל (שבת לא), בשעה שמכניסין אדם לדין שואלין אותו, נשאת ונתת באמונה? קבעת עיתים לתורה? ציפית לישועה?

הורונו חז"ל בזה שמוטל על האדם לצפות תמיד לישועת ה' והיא מהדברים ששואלין אותו בתחילת דינו, וכן סדרו לנו אנשי כנסת הגדולה בתפילת שמונה עשרה, לישועתך קיוונו כל היום, וכן אנו מסיימין תפלתנו, על כן נקווה לך וכו' לראות מהרה וכו', וכן אנו אומרים באני מאמין ואני מחכה לו בכל יום שיבוא.

אבל צריך להתבונן אם אין דברינו רק מהשפה ולחוץ חס ושלום? כי אם באמת מצפין אנו לישועה במהרה ומחכין בכל יום שיבוא, הלוא היינו מכינים עצמינו בלימוד הלכות האלה, שבבא זמן הישועה יידרש לנו הלכה למעשה, וההלכות גדולות ומרובות הן אשר אי אפשר ללמוד ולדעת אותן בשעה קלה. ואם אין אנו נותנים לב ללמוד ולדעת הלכות קדשים, אות הוא כי אין ציפייתנו לישועה במהרה אמיתית. שאלו כן, בוודאי היינו משתדלים ומזדרזים בכל עוז ללמוד הלכות האלו הנצרכות לנו תיכף בהגלות ישועתו יתברך...

שאילו בא מבשר נאמן לישראל שבזמן קרוב תהיה הגאולה, בוודאי היו מזדרזין אלפי רבבות מישראל ללמוד ההלכות השייכות לקרבן ולמקדש, בעבור שאז כל הדינים נוהגים למעשה. לא מיבעי לכהנים, אלא אף לישראלים כגון אכילת קדשים וביאת המקדש ששייך לכולם, ובפרט לעניין קרבן פסח שחייבה התורה בעונש כרת אם ימנע מלעשותו. עכ"ל הקדוש.

עתה נשיב אל לבנו, אם אמר זאת ה' חפץ חיים' בדורו, שהיו אז רחוקים מאוד ממציאות הגאולה וחידוש עבודת בית המקדש, ואף על פי כן קרא בקול גדול ללמוד הלכות מקדש וקדשיו. על אחת כמה וכמה אלף פעמים בדורנו, שזכינו בניסים ונפלאות לשוב למקום המקדש ממש במלחמת ששת הימים, והר הבית בידינו, הרי שחובה גדולה ורבה מוטלת עלינו ללון בעומקה של הלכה, ללמוד את הלכות העלייה להר הבית, ואת הלכות הטהרה, חידוש עבודת הקרבנות ובניית המקדש.

שמחה מיוחדת יש בעיסוק בנושא זה, שכבר בעצם העיסוק בו, אנו זוכים ומקיימים את המצווה "ציון היא דורש אין לה" - 'מכלל דבעיא דרישה'.

נברר את הסוגיה על פי דברי רבותינו ראשונים ואחרונים, מתוך רצון לברר את דבר ה' - זו הלכה, וה' יעזרנו ויזכנו לכוון לאמיתה של תורה.

ליקטנו את דברי רבותינו, והוספנו מעט את הנראה לעניות דעתינו כדרכה של תורה. את הדברים מלווים איורים, תמונות ומפות הנחוצים להבנת העניין. עזרים אלו משולבים בין דפי הספר במקום הדיון בהם, ומכונסים שוב בסופו, בהגדלה ובצבע. בכל שאלה והוראה הנוגעת למעשה, יש להיוועץ במורה הוראה.

סימן ב קידשה לשיערה וקידשה לעתיד לבוא

לאחר שנתבארו גדרי האסור והמותר בכניסה למקום המקדש, יש לנו לברר האם על אף שחרב בית חיינו, ומקום המקדש מחולל בידי גויים, האיסורים וההגבלות על כניסה למקום המקדש עומדים בתקפם, או שמא מכיוון שחרב הבית, שוב אין איסור או הגבלה.

בסימן א למדנו על מצוות שילוח טמאים מן המקומות המקודשים, ולענייננו - טמא מת ממחנה שכינה והטמא בטומאה הפורשת מן הגוף ממחנה לויה - כך שבעצם שורש הבריור הוא, האם קדושת מקום המקדש קיימת רק בזמן שבית המקדש קיים, אך בחורבנו היא פוקעת מהמקום, או שמא היא נשארת קבועה וקיימת אף בזמן שהבית חרב. לשאלה זו ישנן כמה השלכות הלכתיות חשובות הנוגעות ל'זמן הזה' - כשבית המקדש חרב, נביא כמה מהן:

- א. ראשית, שאלתנו: האם ההגבלות על הכניסה למקום המקדש קיימות גם בזמן שהבית חרב?
- ב. האם מותר להקריב קרבנות במקום המקדש?
- ג. האם המקריב קרבן מחוץ לבית המקדש חייב משום 'שחוטי חוץ' או פטור?

בשאלה זו נחלקו תנאים ואמוראים בכמה מקומות בש"ס, נביא כאן חלק מהמחלוקות שהביאה הגמרא בעניין.

המשנה במסכת שבועות דנה בדרך קידוש העיר והעזרה (יד ע"א-ע"ב):

אחד הנכנס לעזרה ואחד הנכנס לתוספת העזרה; שאין מוסיפין על העיר ועל העזרות אלא במלך ונביא, ואורים ותומים, וסנהדרין של שבעים ואחד, ובשתי תודות ובשיר; ובית דין מהלכין ושתי תודות אחריהן, וכל ישראל אחריהם; הפנימית נאכלת והחיצונה נשרפת. וכל שלא נעשית בכל אלו, הנכנס לשם אין חייב עליה.

הגמרא (שם טז ע"א) מביאה מחלוקת אמוראים כיצד לדייק מן המשנה:

כל שלא נעשית בכל אלו כו'. איתמר, רב הונא אמר: בכל אלו תנן, רב נחמן אמר: באחת מכל אלו תנן. רב הונא אמר: בכל אלו תנן, קסבר: קדושה ראשונה קידשה לשעתה וקידשה לעתיד לבא, ועזרא זכר בעלמא הוא דעבד; רב נחמן אמר: באחת מכל אלו תנן, קסבר: קדושה ראשונה קידשה לשעתה ולא קידשה לעתיד לבא, ועזרא קדושי קדיש אף על גב דלא הוו אורים ותומים.

לשיטת רב הונא, כאשר עזרא הסופר החל לבנות את בית המקדש השני ואת המזבח, לא היה צורך לקדש את מקום המקדש, מכיוון שהקדושה שקדשו דוד ושלמה את מקום המקדש לא פקעה, אלא קידשה אף לעתיד לבוא. אם כן, גם היום הקדושה קיימת על אף שהבית חרב.

רב נחמן חולק וסובר שהקדושה הראשונה פקעה בחורבנו ועזרא קידש מחדש את מקום המקדש. לשיטתו קדושה ראשונה לא קידשה לעתיד לבוא, אם כן, כשהבית חרב, שוב אין קדושה במקום, וממילא לא חלים האיסורים להיכנס אליו בטומאה.

בשאלה זו נחלקו חכמים נוספים, שנינו במסכת זבחים (קז ע"ב):

איתמר: המעלה בזמן הזה - ר' יוחנן אמר: חייב, ריש לקיש אמר: פטור. ר' יוחנן אמר חייב, קדושה ראשונה קידשה לשעתה וקידשה לעתיד לבא; ריש לקיש אמר פטור, קדושה ראשונה קידשה לשעתה ולא קידשה לעתיד לבא.

נימא, דבפלוגתא דר"א ור' יהושע קמיפלגי¹; דתנן, א"ר אליעזר: כשהיו בונים בהיכל, היו עושים קלעים בהיכל קלעים בעזרות, אלא שבהיכל בונים מבחוץ ובעזרה בונים מבפנים; א"ר יהושע: שמעתי שהיו מקריבין אף על פי שאין בית, ואוכלים קדשי קדשים אף על פי שאין קלעים, קדשים קלים

1. הובא גם בגמרא בשבועות לעיל, במגילה י ע"א ומשנה היא בעדויות (פ"ח מ"ו).

ומעשר שני אף על פי שאין חומה, מפני שקדושה ראשונה קידשה לשענה וקידשה לעתיד לבא; לאו מכלל דר"א סבר: לא קידשה!

א"ל רבינא לרב אשי: ממאי? דלמא דכולי עלמא - קדושה ראשונה קידשה לשענה וקידשה לעתיד לבא, ומר מאי דשמיע ליה קאמר, ומר מאי דשמיע ליה קאמר! וכי תימא, קלעים לר' אליעזר למה לי? לצניעותא בעלמא.

שיטת ר' יהושע היא שקדושת המקדש קידשה אף לעתיד לבוא, ועל כן מותר להקריב קרבנות במקום המקדש אף על פי שהבית לא בנוי ואין מחיצות.

בשיטת ר' אליעזר נחלקו האמוראים, ר' אליעזר אמר: "שמעתי כשהיו בונים בהיכל עושים קלעים בהיכל קלעים בעזרות". יש מפרשים שהקלעים נעשו כדי להכשיר העזרה להקרבת קרבנות - רק לאחר הנחת הקלעים המזבח הבנוי בעזרה נקרא "פתח אהל מועד" וזהו תנאי הכרחי להקרבה, אילו לא הניחו קלעים, לא היו יכולים להקריב עד שיגמר הבנין. לשיטה זו ר' אליעזר סובר שקדושה ראשונה בטלה ולא הועילה להתיר הקרבה עד שבנו מחדש את בית שני. אך יש חולקים ומפרשים שאף ר' אליעזר סובר כר' יהושע שקדושה ראשונה קיימת, לדעה זו עשיית הקלעים לא נועדה ליצור קדושה אלא לצניעות בעלמא.²

מהסוגיות הנוספות בש"ס העוסקות בשאלה זו, נראה כי רוב התנאים והאמוראים סוברים שקדושה ראשונה של המקדש קידשה לשענה וקידשה לעתיד לבוא.

שנינו במסכת מגילה (י"ע"א) במשנה העוסקת באיסור הקרבה בבמות: "קדושת ירושלים אין אחריה היתר".

לפסיקה שגם לאחר החורבן אסור להקריב בבמות יש משמעות אחת: קדושה ראשונה קידשה גם לעתיד לבוא. אותה הלכה, בניסוח שונה מופיעה גם במקומות נוספים, מועד קטן (ט"ע"א); שבועות (טז"ע"ב): "מקדש - קדושתו קדושת עולם" ובזבחים (קיב"ע"ב): "משבאו לירושלים נאסרו הבמות ולא היה להם עוד היתר".

2. מגילה שם (ראה מקבילות במסורת הש"ס) ורש"י.

עוד שנינו בזבחים (סב ע"א):

אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן: שלשה נביאים עלו עמהם מן הגולה, אחד שהעיד להם על המזבח, ואחד שהעיד להם על מקום המזבח, ואחד שהעיד להם שמקריבין אף על פי שאין בית. במתניתא תנא, ר"א בן יעקב אומר: שלשה נביאים עלו עמהם מן הגולה... ואחד שהעיד להם שמקריבין אף על פי שאין בית...

דברי הנביא השלישי מתחברים לדברי ר' יהושע (ור' אליעזר לפי אחת השיטות) שאף על פי שהבית חרב הקדושה לא פקעה, ועל כן אפשר להקריב קרבנות במקום המקדש (ובו בלבד).

מגוון למדו שלא בטלה הקדושה?

מקור הלימוד לכך שהקדושה לא בטלה נמצא בפרשת ערי חומה. התורה מגדירה את הערים הקדושות בפסוק שיש בו חילופי קרי וכתיב, בכתיב נאמר (ויקרא כ"ה, ל): "אשר לא חמה" ואילו הקרי הוא: "אשר לו חמה"³, חז"ל דרשו מה'ייתור' שהקדושה נמשכת גם לאחר 'היעלמות' הסממנים (מגילה י ע"ב): "אף על פי שאין לו עכשיו והיה לו קודם לכן". מכיוון שאף קדושת הבית תלויה במחיצות, הסיקו חכמים שגם קדושה זו לא בטלה.

אופן אחר ללימוד הוא מהפסוק (דברים י"ב, ט): "כי לא באתם עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה", חז"ל דרשו (זבחים קיט ע"א): "מנוחה זו שילה, נחלה זו ירושלים", כלומר שקדושת ירושלים קדושה לעולם בלא הפסק, כנחלה שאין לה הפסק וננחלת מאב לבן לעולם.

3. ערכין לב ע"א.